

quam sensistæ progreditur, dum docet, nos scire per certitudinem non posse, subjectum in nobis cogitans esse veram substantiam et non phænomenon.

C) Cousin systema quoque ex una parte cum schola psychologica congruit, ex alia vero cum ontologica. Siquidem

1.º Docet, hominem in propria conscientia seu in *ego* continere et detegere tres fundamentales ideas, ex quibus reliquæ omnes promanant: finitum, nempe, infinitum ac inter utrumque relationem seu nexum.

2.º Duplex apud ipsum existit manifestatio activitatis intellectualis: una *spontanea*, altera *reflexa*: atque per spontaneam tria illa cognitionis humanæ elementa contuetur seu percipit confuse, quæ postea per reflexionem distinctius ac clarius agnoscit. Quæ doctrina affinitatem habet ex hac parte cum systemate Gioberti.

3.º Ratio humana ipsa est ratio divina singulis hominibus sese manifestans; et homo veritates absolutas et necessarias in illa Ratione impersonali et universali, quæ sese omnibus hominibus communicat, sed quæ nulli est propria, perspicit ⁴. Ubi vides, hanc doctrinam partim cum pantheismo, partim cum theoria mallebranchiana convenire.

⁴ Cæterum hæc habentur tamquam præcipua et magis sibi constantia capita theoriæ cousinianæ. Siquidem, ut merito edixit Balmes, in scriptis operibus hujus philosophi, quidquid volueris, invenies. Invenies pantheismum et ejus reprobationem; invenies Christianismum et negationem revelationis; invenies creationem liberam et creationem necessariam; invenies multipliciter substantiæ et simul ejusdem unitatem absolutam; invenies psychologismum Fichte et ontologismum Platonis et Mallebranche; invenies demum sexcenta alia, quæ copulari et conjungi proculdubio non amant.

CAPUT TERTIUM

DE VERA IDEARUM ORIGINE

Præcipua philosophorum systemata circa idearum et humanæ cognitionis naturam et originem hucusque expendimus et confutavimus. Superest nunc exponere, quid veri vel saltem vero similis nobis in quæstione perdifficili videatur. Quod ut perspicue perficiatur, ea, quæ in antecessum enucleata cum hac quæstione nexum habent eique lucem effundunt, prius in mentem revocare oportet, ea simul evolvendo; deinde ipsa idearum origo ad prædictorum normam exponetur.

ARTICULUS PRIMUS

Prænotiones pro vera idearum origine exponenda.

1.º Hominis intellectus vel ratio et perfectissima facultas est, et simul maximæ imperfectioni subjicitur. *Perfectissima* est facultas, quatenus est facultas *intelligendi*: ex hoc namque tum quaslibet sentiendi facultates in immensum superat, tum amplissima capacitate objectiva donatur, per quam finita et infinita, corporalia et spiritualia, realia et possibile, omnia demum, quæ sub entis ratione continentur, attingere et percipere valet. Unde hac ex parte perfectibilitate quadam indefinita gaudet, et ad Dei ipsius naturam accedit, ut merito idcirco dixerit D. Thomas, quod hominis intelligentia nihil sit aliud quam *impressio quædam Veritatis Primæ; participata similitudo Luminis increati, in quo continentur rationes æternæ*.

At ex altera parte, imperfectioni maximæ subjicitur, tum quatenus initialiter nullam rerum ideam vel notionem in se habet; tum quatenus nullam cognitionem ex se sola elicere potest, sed indiget per sensus excitari et ad actum reduci;

tum quatenus adhuc post excitatam ipsius activitatem præfata objecta non intelligit nisi per temporis longam successione, nec sine maximo labore nec minori difficultate; tum denique quatenus non per simplicem intuitionem rerum, ut Deus et angeli, sed ut plurimum per abstractas, successivas et multiplices ratiocinationes ejusdem activitatis evolvitur, vis perficitur et veritatem paulatim nanciscitur. Quod uno verbo profundissimo pro more suo complexus est D. Thomas, dum scripsit, ipsam esse *puram potentiam* in ordine intelligibili.

2.º Ast vero, quantumvis hominis intellectus pura potentia sit sensu nunc exposito et quoad *receptivitatem* universalem, quam sibi vendicat; vera tamen facultas seu virtus activa simul est, idque, non solum quatenus et quia intellectualis cognitio, quæ ab ipso elicitur et profunditur, vera est ac realis *actio*, sed etiam quatenus in repræsentationes sensibus contentas agit. Nam, quoniam intellectus proprium objectum est universale, et quoniam simul in sensibus, ex quibus præfatum objectum intellectus desumit, primo et quoad plurimas cognitiones continetur tantum et repræsentatur ut singulare; actio intelligendi sive percipiendi prærequirit et præsupponit alteram ipsius intellectus actionem, qua objectum ex repræsentatione singulari ad repræsentationem universalem reducatur, fiatque proinde *intelligibile actu*, quod prius solum erat intelligibile in potentia propter singularitatem. Atque intellectus, quatenus id conficit quoad objecta sensibilia, dicitur intellectus agens, diciturque abstrahere ideas sive species intelligibiles a phantasmatibus.

3.º Nec imaginari oportet, sicut quidam imaginati fuisse et imaginari videntur, istam specierum abstractionem ita perfici, quasi actio intellectus agentis tempore præcedat actionem intellectus possibilis, id est, perceptionem objecti, ita ut intellectus agens prius abstrahat species sive ideas *impressas*, quæ recipiantur et conserventur in intellectu possibili. Explodenda et rejicienda penitus hæc imaginatio, firmiterque tenendum, abstractionem speciei intelligibilis fieri eodem instanti, quo perceptio ipsa seu cognitio objecti in

sensu vel phantasia repræsentari; adeo ut actio intellectus agentis coexistat et simultanea sit cum actione intellectus possibilis. Quapropter ex eisdem *resultat unus actus perfectus*, ut merito habet D. Thomas.

4.º Duplex distinguenda est mentis abstractio: prima est abstractio intellectus agentis, qua objecta sensibilia et realitates sive rationes objectivæ in eisdem contentæ intellectui sub forma universali objiciuntur et repræsentantur. Sic, dum ex imaginatione *hujus* hominis desumo rationem communem hominis, quæ in illa repræsentatione sensibili explicite et quasi immediate continetur, vel rationes effectus, substantiæ, entis, quæ in eadem involutæ et inclusæ reperiuntur, erit abstractio intellectus agentis: quæ proinde ad ea tantum objecta referri potest, quæ in sensuum repræsentationibus explicite vel implicite continentur.

Altera abstractio est intellectus possibilis, qua, dum objectum actu cognoscit, vel ipsum per analysim et præcisionem in varios conceptus dividit, vel, varias ideas seu notiones rerum per synthesim quamdam conjungendo, notionem et repræsentationem intelligibilem objecti alicujus acquirit; quod postremum præsertim locum habet respectu objectorum, quorum non sunt phantasmata nec sensibus ullo modo percipiuntur. Sic, dum ideam entis cum idea infiniti conjungo, notionem et aliqualem repræsentationem intelligibilem Dei mihi efformo, quamvis Deus sensu non percipiatur, nec in phantasia præcontineatur.

5.º Re-colenda distinctio inter ideas *impressas*, quæ nihil aliud sunt quam illud, quo res percipienda intellectui conjungitur ac præsens redditur, et ideas *expresas*, quæ sunt conceptus seu notiones, quas de rebus illis mens efformat, dum eas cognoscit; per quas proinde intus *exprimitur* et intellectui præsens fit objectum, quatenus *cognitum* vel intellectu perceptum.

6.º Quadruplex vero idearum genus distinguere oportet. Ad primum revocantur illæ, quæ referuntur ad objecta corporea et sensibilia, prout a singularitatis vel etiam sensibili-

tatis conditionibus abstracta, ut idea hominis, equi, stellæ, etc.; quas, claritatis gratia, ideas *primariæ abstractionis* in sequentibus nominabo.

Ad secundum genus pertinent illæ, quæ respiciunt objecta vel objectivas realitates, quæ in rebus corporeis et sensibilibus revera inclusæ et involutæ reperiuntur, quin tamen ipsis circumscribantur, quia locum habere possunt et existere absque materia et sensibilitate, ut idea substantiæ, causæ, effectus, boni, mali, etc.: has in sequentibus nominabo ideas *pure intelligibiles*.

Tertio loco veniunt ideæ, quæ ad substantias pure spirituales referuntur, ut idea Dei, angeli, animæ rationalis; quas ideas *pure spirituales* nuncupabo, ad confusionem vitandam.

Quartum denique genus constituitur per solam ideam entis, quæ quasi forma quædam universalis mentis ac conditio seu lex, cui subijcitur fundamentaliter ejus activitas, habenda est.

Quibus semel constitutis, si ea invicem conferantur et probe capiantur, cuilibet facillimum erit agnoscere ac percipere veram idearum et cognitionis intellectualis originem, cujus hæc est summa.

ARTICULUS SECUNDUS

Vera idearum origo summatim exponitur.

1.º Si de ideis expressis sermo sit, omnes illæ, cujuscumque sint naturæ, ex intellectu possibili originem ducunt. Nam, cum sint notiones seu conceptiones, quas de rebus sibi intellectus efformat, dum eas cognoscit, sunt terminus internus ac quasi effectus et productum ipsius actionis intelligendi, quæ per intellectum possibilem perficitur.

2.º Si autem de *impressis* sermo sit, sumendo nunc ideam impressam pro re illa, quævis illa sit, quæ objectum cognoscendum per intellectum ipsi intellectui conjungit ac præsens efficit præsentia intelligibili; tunc, si de ideis *primæ*

abstractionis agatur, originem ducunt ex intellectu agente, qui eas ex repræsentationibus sensibilibus imaginationis abstrahit. Si vero agatur de ideis *pure intelligibilibus*, ab intellectu agente et possibili simul procedunt: ab intellectu agente quatenus eadem vi eodemque lumine, quibus ideam *primæ abstractionis* producit, in ipsa quasi apparere facit rationes objectivas magis universales, boni, mali, causæ, etc., eo quod hujusmodi universaliore ideæ, quæ elementa sunt veritatum necessariarum et immutabilium, implicite, virtualiter et per affinitatem quamdam præcontinentur in intellectu agente, quatenus hic, ut bene habet D. Thomas, est virtus, quæ a Supremo Intellectu participatur: «participata similitudo Luminis increati, in quo continentur rationes æternæ». Ab intellectu vero possibili, quatenus hic, postquam semel objectum sensibile determinatum, ex. gr., hominem percipit, ac proinde confuse simul percipit rationes substantiæ, viventis, causæ, boni, etc., in illo objecto contentas et involutas, potest per successivas operationes ac perceptiones præcisivas et abstractivas præfatas ideas singulatum sibi objicere, realitates ipsis respondentes sigillatim cognoscendo, ac voluntarie, ut ita dicam, ex una parte objecti ad aliam ejusdem distinctius cognoscendam sese movendo et applicando.

3.º Quod ideas *pure spirituales* distinctione opus est. Nam, si Deus menti observetur sub ratione entis necessarii aut infiniti, ejus idea ex synthesis, qua intellectus ideam vel necessitatis absolutæ vel negationis limitum cum idea entis jungit, efflorescit; unde hujusmodi Dei repræsentatio intelligibilis potius per intellectum possibilem quam per agentem perficitur. Si autem Deus sub ratione Causæ primæ menti repræsentetur, ejus idea exorditur eadem ratione ac ideæ pure intelligibiles. Si vero de angelo agatur, ejus idea ex analogia origem ducit, quatenus substantia et actus animæ nostræ imperfecte repræsentant angelos; unde dici potest, quod id, quod est idea expressa vel notio respectu animæ, habet locum ideæ impressæ respectu angeli. Tandem ratio-

nalis anima per suos actus et operationes menti repræsentatur, per quorum intuitionem animæ ipsius substantiam et naturam ratio dignoscit et percipit. Unde dicere oportet, proprie loquendo, nullam dari ideam impressam animæ, sed ejus actus gerere vices speciei intelligibilis, quatenus in eis et per eos intellectus animam intueatur quodammodo.

4.º Idea entis ex abstractione intellectus agentis oritur, sed quæ abstractio sit veluti naturalis, spontanea et prima actio ipsius, quatenus participatio est Intelligentiæ divinæ et rationum æternarum. Atque hoc sensu in primis, et deinde quia sufficit quælibet excitatio intellectus per sensum, ut entis ratio intellectui possibili objiciatur, et ab eodem perceptione spontanea et quasi primitiva concipiatur, entis idea innata *implicite* et in *feri proximo* dici potest.

5.º Itaque ideæ omnes intellectuales a sensu oriuntur duplici generali ratione: 1.º quia nulla in homine existit aut evolvitur intellectualis cognitio, quin prius, saltem prioritate naturæ et ordinis, existat perceptio sensus erga aliquod objectum; 2.º quia, generatim loquendo, cognitio singularium præcedit cognitionem universalium, et quia repræsentationes sensibiles objectorum movent et excitant intellectum, non solum ad hujusmodi objecta sub universali forma percipienda, sed ad detegenda etiam ac percipienda ea, quæ in sensibili objecto delitescunt, simulque ejusdem relationes cum aliis objectis. Quo duplici sensu accipiendum est verbum D. Thomæ, dum ait, quod principium humanæ cognitionis est a sensu; et verificatur commune illud effatum: *nihil est in intellectu, quin prius fuerit in sensu*.

6.º At nec effatum istud nec verbum illud veritatem obtinent, si secus accipiantur. Atque in primis, sensus non tamquam efficiens causa idearum habendi sunt, nam hoc ad intellectum spectat; sed solum tamquam causa materialis vel quasi materialis. Deinde, nec rationem causæ materialis habent quoad ideam omnes. Namquæ ideæ *primariæ abstractionis* pendent quidem a sensibilibus repræsentationibus directe et immediate; at *pure intelligibiles* non nisi mediate,

remote et inadæquate: ast vero ideæ *pure spirituales*, præsertim angelorum et animæ, a sensibus non pendent nec procedunt, nisi indirecte et occasionaliter.

7.º Quælibet intellectualis cognitio, ac proinde quælibet idea expressa vel notio intelligibilis, a sensu pendet *concomitanter*, nempe, quatenus nullum objectum, quantumvis immateriale, percipimus actu aut contemplamur, quin ejusdem phantasma aliquod simul in imaginatione exurgat, ita ut phantasiæ operatio operationem intellectus puri semper comitetur. Cujus rei si ratio sufficiens quærat, duplex fortasse assignari poterit: una *immediata*, quæ est nexus intimus, qui inter facultatem sentiendi et facultatem intelligendi intercedit, simul cum dependentia posterioris a priori in ordine cognitionis; altera vero quasi *remota* et primitiva radicatio, nempe, utriusque facultatis in uno et eodem principio substantiali, simplici et vitali. Phænomenum hocce psychologikum significare vult D. Thomas, dum docet, impossibile esse, «intellectum secundum vitæ præsentis statum, quo passibili corpori conjungitur, aliquid intelligere in actu, nisi convertendo se ad phantasmata».

SCHOLIUM GENERALE IN UNIVERSAM IDEALOGIAM

Præ oculis habere oportet, sententiam illam D. Thomæ, qua docet, species sive ideas, quibus cognitio intellectualis perficitur, non esse id, *quod* cognoscitur, sed *quo* cognoscitur, majoris momenti esse quam vulgo existimetur. Ex ea namque occluditur via tum pantheismo, tum idealismo. Nemo sane inficiabitur, intellectionem in nobis non perfici, nisi res cognoscenda menti jungatur, in ea existat, eamque objective moveat, sui que notitiam simul cum intellectu gignat. Jam vero, si hæc omnia objectum immediate per seipsam præstat, facile aperitur via ad stabiliendam identitatem subjecti et objecti; quæ identitas unum ex præcipuis commentis pantheistici systematis constituit. Quod si in dubium quis vertat, in memoriam revocet doctrinam Platonis